SHIVAJI UNIVERSITY HISTORY CONFERENCE
SELECT RESEARCH PAPERS

शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद
निवडक
शोधनिबंध संग्रह

शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद प्रकाशन
फेब्रुवारी २००९

शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद

आश्रयदाते सभासद

१) मा. श्री. जयंतराव राजाराम पाटील
कासेगांव, ता. वाळवा, जि. सांगली

२) मा. प्राचार्य य. ना. कदम
'इंद्रधनुष्य', विजयनगर कॉलनी, कदमवाडी रोड,
कोल्हापूर ४१६ ००३

३) मा. श्री. सूरज रोहिदास वाघमारे
आटपाडी, जि. सांगली

४) मा. प्रा. डॉ. मधुकर जगन्नाथ जाधव
'मधुबन', गोळीबार मैदान, फलटण, जि. सातारा

५) मा. प्रा. शिवाजीराव सुभाना शिंदे
राजारामपुरी ५ वी गल्ली, कोल्हापूर

शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद (रजि.), कोल्हापूर
(संस्था नोंदणी क्र. महाराष्ट्र / १०५७६-१९९५ आणि सार्व. विश्वस्त संस्था नोंदणी क्र.
एफ १०४६७-१९९५)

निवडक शोधनिबंध संग्रह

(२००७ व २००८ मधील वार्षिक अधिवेशनातील शोधनिबंध)

संपादक मंडळ

प्रा. डॉ. अरुण भोसले
मुख्य संपादक

प्रा. डॉ. नंदा पारेकर
कार्यकारी संपादक
प्रपाठक, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

डॉ. व्ही. एस. पोवार
डी. डी. शिंदे सरकार महाविद्यालय,
कोल्हापूर

प्राचार्य य. ना. कदम
माजी अध्यक्ष,
शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद

डॉ. आय. एच. पठाण
प्राचार्य, एम. एच. शिंदे कॉलेज,
तिसंगी, जि. कोल्हापूर

डॉ. अवनीश पाटील
इतिहास विभाग,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. बी. एस. माळी
क्रांतिसिंह नाना पाटील महाविद्यालय, वाळवे, जि. सांगली

आणि

प्रा. डॉ. एम. ए. लोहार
इतिहास विभाग प्रमुख व विशेष संपादन सल्लागार,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद प्रकाशन, २००९

सर्व हक्क प्रकाशकाधीन

प्रथमावृत्ती
फेब्रुवारी, २००९

प्रकाशक
प्रा. डॉ. अरुण रामराव भोसले
अध्यक्ष, शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद
द्वारा : इतिहास विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

मुद्रक
भारती मुद्रणालय
८३२ ई, शाहूपुरी ४थी गल्ली,
कोल्हापूर - ४१६ ००१
दूरध्वनी : (०२३१) २६५४३२९

किंमत रु. १८०/-

या शोधनिबंध संग्रहात व्यक्त झालेल्या मतांशी वा निष्कर्षांशी संपादक मंडळ वा इतिहास परिषद सहमत असेलच असे नाही.

शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद, कोल्हापूर

कार्यकारिणी

(सन २००७ ते २००९)

प्रा. डॉ. अरुण भोसले, कोल्हापूर .... अध्यक्ष

प्रा. एन. आर. गरड, कुर्डुवाडी .... उपाध्यक्ष

प्रा. बी. एस. माळी, वाळवा .... कार्यवाह

प्रा. ए. पी. लेवे, सातारा .... सहकार्यवाह

प्रा. डॉ. सौ. नंदा पारेकर, कोल्हापूर .... खजिनदार

प्रा. डॉ. एम. ए. लोहार, कोल्हापूर.......................... पदसिद्ध सदस्य

प्रा. ए. जी. थोरात, कराड .... पदसिद्ध सदस्य

प्रा. डॉ. सौ. भाग्यश्री जाधव, रहिमतपूर .... सदस्या

प्रा. एन. डी. कदम, तासगांव .... सदस्य

प्रा. सौ. कल्पना मोहिते, इस्लामपूर .... सदस्या

प्रा. डॉ. एस. पी. शिंदे, सातारा .... सदस्य

प्रा. आर. एस. लिंगे, पंढरपूर .... सदस्य

प्रा. डॉ. जयसिंगराव पवार, कोल्हापूर....................... स्वीकृत सदस्य

प्राचार्य डॉ. टी. एस. पाटील, कोल्हापूर .... स्वीकृत सदस्य

प्राचार्य वाय. एन. कदम, कोल्हापूर .... स्वीकृत सदस्य

अनुक्रमणिका

◆ संपादकीय ६

१) प्रा. डॉ. सदानंद मोरे १०
(अध्यक्षीय भाषण : शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद,
वार्षिक अधिवेशन, फेब्रु. २००७, महावीर महाविद्यालय, कोल्हापूर.)

२) प्रा. डॉ. आ. ह. साळुंखे २७
(अध्यक्षीय भाषण : शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद, वार्षिक अधिवेशन,
फेब्रु. २००८, आटपाडी महाविद्यालय, आटपाडी, जि. सांगली.)

३) देविकाराणी पाटील ४१
बाळासाहेब पंतप्रतिनिधींचे औद्योगिक विकासाचे धोरण

४) तानाजी हवालदार ४८
बत्तीस शिराळ्यातील नागपंचमी : एक ऐतिहासिक दृष्टीक्षेप

५) प्रा. विकास काळे ५६
मानपूरचे राष्ट्रकुट नृपती अविधेय याचा वळई ताम्रपट

६) शेख मुसाक रज्जाक ६१
मुस्लीम मराठी संतकवी आणि सुफी संप्रदाय

७) डॉ. छाया पोवार ६६
सत्यशोधक हरिभाऊ लक्ष्मण चव्हाण

८) सुमित संभाजी यादव ७४
माधवराव जाधव - एक रणझुंजार स्वातंत्र्यसैनिक

९) पुष्पांजली कोळेकर ७९
स्वातंत्र्योत्तर काळातील सांगली शहरातील सार्वजनिक गणेशोत्सवाचे बदलते स्वरूप

१०) हनुमंत गजेंद्र जाधव ९१
श्री तुळजाभवानी मंदिर संस्थानचे शैक्षणिक कार्य

११) राजेंद्र पांडुरंग महानवर ९९
श्री संत गाडगेबाबा यांची शिकवण : एक चिंतन

१२) प्रा. मनिषा शिन्दे १११
पद्मभूषण डॉ. ना. भि. परुळेकर : कर्तृत्व व कार्य

१३) डॉ. आरती प्र. चौगले ११९
भोर संस्थान : प्रजापरिषद

१४) बाबली गंगाराम गावडे १२८
करवीरचा वारसा प्रश्न (१७६०-६१)

१५) डॉ. निरंजन कुलकर्णी १३७
पूर्व ऐतिहासिक कृष्णेच्या उर्ध्व खोऱ्यातील कोल्हापूरचे स्थान व महत्त्व

१६) डॉ. सुशीला ओडियार १४४
इतिहासातील नवे प्रवाह - स्त्रीवाद

१७) दत्तात्रय रामचंद्र डुबल १५६
कुरुंदवाड (सि.) संस्थानचे विकासाभिमुख राज्यकर्ते-
राजे भालचंद्र पटवर्धन (१९०८-१९२७)

१८) अर्चना श्रीराम जाधव १६३
श्री प्रिन्स शिवाजी मराठा बोर्डिंग : एक चिकित्सक अभ्यास

१९) सुरेश शिखरे १७१
साठमारी

२०) अर्चना पांडुरंग पाटील १८२
१९३० च्या बिळाशी जंगल सत्याग्रहातील न्यायालयीन संघर्ष

२१) डॉ. कविता गगराणी १९१
खुले कारागृह ते 'दो आँखे बारह हाथ' : एक अभ्यास

२२) प्रा. संगीता संपत पाटील १९६
किर्लोस्कर उद्योग समूहाचे संस्थापक - लक्ष्मणराव किर्लोस्कर

२३) राहुल घटेकरी २०७
निपाणीतील जनता शिक्षण मंडळ : शैक्षणिक योगदान

२४) डॉ. एस. पी. शिन्दे २१७
पुढारीकार ग. गो. जाधव : जीवन व कार्य (१९३९ ते १९८७)

२५) डॉ. मंजिरी कुलकर्णी-मुंगळे २२३
कोल्हापुरातील मदारी समाज; मौखिक इतिहास

२६) सी. एस. बोधले २३४
सांगली जिल्ह्यातील तासगांवचा ३ सप्टेंबर १९४२ चा ऐतिहासिक मोर्चा

२७) पांडुरंग आंबले २४१
मराठेकालीन वतनवाटणी : एक अभ्यास

२८) डॉ. टी. एस. पाटील, राजर्षी छत्रपती शाहू कॉलेज, कोल्हापूर २४७
१९४२ चा स्वातंत्र्य लढा आणि राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ

२९) Musa Razaq Shaikh २५२
Foreign Traveler in Medieval Deccan and Muslim Shrines

३०) Arati Kulkarni २५९
Nipani Tobacco Growers Agitations 1981

२९) Dr. Ankush Belvatkar २६८
Salient Features of Pune District Forest Satyagraha during Civil
Disobedience Movement -1930

टिळकांकडून गांधींकडे होणारे नेतृत्वाचे संक्रमण हा महाराष्ट्रासाठी एक क्लेशकारक व वेदनादायक अनुभव ठरला. घराघरांतच नव्हे तर घरातल्या घरातसुद्धा कलह होऊ लागले. जातीजातींमध्ये आधीच नांदणारे वैमनस्य अधिकच वाढले. या साऱ्याचे अंतिम पर्यवसान महाराष्ट्रातीलच एका व्यक्तीच्या हातून गांधींचा खून होण्यात झाले. या खुनातही नेमके स्वातंत्र्यलढ्यात अग्रेसर असलेल्या विशिष्ट महाराष्ट्रीय जातीच्याच माणसांचे हात गुंतलेले असल्यामुळे, त्याचे पडसाद म्हणून जातीय दरी अधिकच रुंदावली. स्वातंत्र्योत्तर काळातील पहिल्या दुसऱ्या पिढीमधील मराठी नेतृत्वाची शक्ती यामुळे झालेल्या जखमा भरून काढण्यात, राष्ट्रात महाराष्ट्राची गेलेली पत परत मिळविण्यात आणि दरी सांधण्यात खर्च पडली.

- प्रा. डॉ. सदानंद मोरे

वर्तमानकाळात आपली क्रियाशीलता योग्य दिशेनं वाढविण्यासाठी आणि भविष्यकाळात कर्तृत्वाची उंच शिखरं गाठण्यासाठी, भूतकाळातील इतिहासापासून बोध आणि प्रेरणाही जरूर घेतली पाहिजे.

बऱ्याच वेळा इतिहासातून अशी प्रेरणा घेण्याचा प्रयत्न तर केला जातो; परंतु कोणत्या स्वरूपात घ्यावी आणि तिच्या आधारे आपल्या समाजाला कसं फुलवावं याचं नीट आकलन न झाल्यामुळं भूतकाळातील प्रभावी व्यक्तींचा नुसता जयजयकार करणं, एवढाच प्रकार घडताना दिसतो. अशा वेळी नव्या पिढीतील लोक, जणू काही भूतकाळात रुतून बसतात, अडकून पडतात, गुंतून राहतात. आपली प्रतिभा नवनिर्मितीसाठी वापरून, आधीच्या इतिहासावर नवे इमले उभारण्याऐवजी, जुन्या गोष्टीमध्येच बंदिस्त होतात. मग सर्वांगांनी फुलवू शकणारा एक इतिहास बंधन बनतो, विकासातील अडथळा ठरतो, पायातील बेडी होऊ लागतो. वारसा अत्यंत महान, स्फूर्तिदायक आणि काळजीपूर्वक जपण्याजोगा असूनही, त्याचा उपयोग नीट न केल्यामुळं एक अत्यंत अपायकारक फळ भोगण्याची वेळ येते.

- प्रा. डॉ. आ. ह. साळुंखे